

**САВРЕМЕНА
СРПСКА ФОЛКЛОРИСТИКА
VI**

Зборник радова

Уредници

Др Данијела Петковић
Проф. др Бошко Сувајцић

Удружење фолклориста Србије
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”
Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници

Београд – Тршић
2019.

УВОДНА РЕЧ

Удружење фолклориста Србије, обновљено након дужег прекида 2014. г., сваке године одржава међународну научну конференцију под називом *Савремена српска фолклористика*, на којој окупља угледне домаће и европске фолклористе из релевантних академских институција, у циљу праћења савремених токова српске и европске фолклористике, подстицања интердисциплинарне сарадње и размене идеја. До сада је организовано пет међународних научних конференција у различитим центрима српске културе (Нови Сад 2013, Београд–Тршић 2014, Ниш 2015, Источно Сарајево–Пале 2016, Призрен–Велика Хоча 2017), о чијим резултатима сведоче запажени зборници научних радова.

Међународна научна конференција *Савремена српска фолклористика VI* одржана је у Тршићу од 2. до 4. новембра 2018. у сарадњи Удружења фолклориста Србије са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“, Центром за културу „Вук Караџић“ у Лозници и Образовно-културним центром „Вук Караџић“ у Тршићу. Скуп је био посвећен обележавању два важна јубилеја – 150 година од рођења Тихомира Ђорђевића и 100 година од завршетка Првог светског рата, али је било простора и за истраживања актуелног фолклора и теренске извештаје, који су на овим фолклористичким окупљањима постали незаобилазни тематски блокови.

Зборник који је пред читаоцима представља један део научних радова изложених на поменутом скупу, организованих по истом тематском принципу, у четири поглавља: Тихомир Ђорђевић као истраживач фолклора, Ратне теме у фолклору, Фолклор данас и Са терена.

Удружење фолклориста Србије свесрдно захваљује Центру за културу „Вук Караџић“ у Лозници и Образовно-културном центру „Вук Караџић“ у Тршићу на одличној организацији скупа и штампању зборника.

Уредништво

Данка Лајић Михајловић¹
Музиколошки институт САНУ
Београд

UDK 681.817.1: :78:[316.73

Смиљана Ђорђевић Белић²
Институт за књижевност и уметност
Београд

**ДЕФИНИСАЊЕ „ТРАДИЦИОНАЛНОГ“
У (ТРАДИЦИОНАЛНОМ) ПЕВАЊУ УЗ ГУСЛЕ
КАО НЕМАТЕРИЈАЛНОМ КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ:
КОМПЕТЕНЦИЈА НОСИЛАЦА
НАСЛЕЂА И/ИЛИ СТРУЧЊАКА?³**

У раду се дискутује о етичким и теоријско-методолошким проблемима позиционирања истраживача у примењеној хуманистици, са посебним акцентом на ангажовању на пољу заштите нематеријалног културног наслеђа (НКН) у контексту савремених глобалних културних политика, кључно обележених Унесковом Конвенцијом о очувању НКН (2003), коју је Србија потписала 2010. На основу искустава стечених у ангажовању на заштити *певања уз гусле* као елемента НКН Србије, ауторке разматрају питање односа компетенција „локалне заједнице“ (носилаца/извођача и публике/поштовалаца) и истраживача у домену (вербалног) дефинисања НКН. Представљају се и анализирају резултати истраживања које су ауторке спровеле кроз пројекте осмишљене и усмерене управо ка идентификовању и решавању проблема из домена практичне заштите наслеђа, при чему је у први план постављено питање одређивања „традиционалности“ као једног од параметара „репрезентативности“. Показује се хетерогеност ставова локалне заједнице у вези са одређењем овог квалитета праксе, условљена чињеницом да „преговарање о традиционалном“ битно одређује актуелно стање певања уз гусле, као културног израза који карактеришу процеси убрзане

1 danka.lajic.mihajlovic@gmail.com

2 smiljana78@yahoo.com

3 Рад је резултат истраживања на пројектима *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (177004) и *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду* Института за књижевност и уметност (178011), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

трансформације. Контекстуализујући резултате истраживања кроз поређење са искуствима колега из региона (и света), ауторке подвлаче неопходност балансирања истраживача између захтева матичних струка (који подразумевају сензибилност на промене и многострукост гласова међу актерима у традицији) и позиције учесника у процесу конституисања елемената културног наслеђа (у ком је немогуће потпуно побећи од механизма конструкције, селективности, па и извесне конзервативности). Осим разматрања питања која се тичу домена компетенција, обима и граница деловања различитих актера у систему заштите НКН, понуђена су и промишљања о етичкој прихватљивост позиције истраживача која би подразумевала (активнију) подршку истраживаној заједници у сналажењу пред дилемама које доносе политичка инструментализација и тржишна комодификација НКН, а у контексту неопходности поштовања „bottom-up“ принципа деловања Конвенције.

Кључне речи: певање уз гусле, епика, нематеријално културно наслеђе, традиција, научна етика, Унескова Конвенција (2003), „bottom-up“ принцип.

Глобална културна политика у савременим је оквирима незаобилазан фактор у процесима креирања односа према култури, а рефлектује се и на ставове и судове научника на пољу хуманистике, и на начин на који сопствену културу перципирају и процењују саме заједнице које је (ре)креирају и живе. Специфичан сегмент културе чини нематеријално културно наслеђе (НКН), чије се очување подстиче, али и регулише Конвенцијом о очувању НКН Организације за образовање, науку и културу Уједињених нација из 2003 (The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO 2003). Конкретнији начини одношења према културном наслеђу артикулишу се преко националних политика, усклађених са Конвенцијом. Нарочита важност нематеријалног културног наслеђа истакнута је инсистирањем Конвенције на његовим идентитетским аспектима, чиме се (макар номинално) тежи подржавању и промовисању културне разноликости (на супрот глобализацији). Значај НКН као идентитетског маркера потенцира се, између осталог, кроз подржавање културних израза којима је својствена традиционалност, у Конвенцији одређена примарно као вишегенерацијско преношење наслеђеног („traditions or living expressions inherited from our ancestors and passed on to our descendants”, UNESCO 2019). То могу бити „усмене традиције и изрази, укључујући и језик као носиоца нематеријалног културног наслеђа“ („oral traditions and expressions, including language as a

vehicle of the intangible cultural heritage”), „извођачке уметности“ („performing arts”), „друштвени обичаји, ритуали и свечани догађаји“ („social practices, rituals and festive events”), „знања и обичаји који се тичу природе и свемира“ („knowledge and practices concerning nature and the universe”), „вештине везане за традиционалне занате“ („traditional craftsmanship”) (члан 2. став 2. Конвенције, UNESCO 2003).⁴

Примена Конвенције у Србији (која је Конвенцију потписала 2010) траје готово читаву деценију, те су стечена и прва национална искуства вредна научне пажње (Gavrilović 2010; Жикић 2011; Лукић Крстановић и Дивац 2012; Лукић Крстановић и Радојичић 2015; Lajić Mihajlović 2015; Gavrilović i Đorđević 2016; Ракочевић и Ранисављевић 2019). Комплексност деловања на пољу примењене хуманистике показала се и кроз ангажовање на очувању певања уз гусле (на националном нивоу) и током припреме номинације за упис овог елемента на Унескову Репрезентативну листу НКН човечанства (The Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity), у којој су ауторке учествовале као стручне сараднице. Иако искуства истраживања у хуманистици (конкретно, фолклористици и етномузикологији), посебно теренска истраживања, доносе директну спознају неизбежности (активног) учешћа у истраживаној култури, ангажованост у контексту примењене науке доноси читав спектар сасвим специфичних увида. Овом приликом пажња ће бити посвећена односу компетенција носилаца културног наслеђа и истраживача у домену (вербалног) дефинисања НКН, конкретно – односу гуслара, с једне стране, и фолклориста и етномузиколога са друге, у артикулисању певања уз гусле као елемента НКН Србије. Након кратког осврта на утицај глобалне културне политике на активности на очувању НКН на националним нивоима, првенствено преко инструмената Унескоа, биће представљени и разматрани резултати истраживања које су ауторке спровеле кроз пројекте осмишљене и усмерене управо ка идентификовању и решавању проблема из домена практичне заштите наслеђа. Коначно, резултати истраживања биће контекстуализовани поређењем са искуствима колега из региона (и света) ангажованих на овом пољу примењене хуманистике. Намера ауторки је да кроз анализу неких од аспеката „превођења“ традиције певања уз гусле у певање уз гусле као елемент НКН размотре потенцијал и ограничења које овај процес доноси, као допринос студијама наслеђа.

⁴ Терминологија на српском језику преузета је из званичног превода Конвенције (Етнографски музеј 2012).

1. Унескови инструменти и њима утврђени домени компетенција у дефинисању наслеђа

За разлику од природних и техничких наука, од којих се очекује непосредан утицај на област истраживања, пред хуманистичке науке се задуго постављао захтев за „објективношћу“ и „дистанцом“ у односу на социјалну стварност коју проучавају. Ово је, међутим, последњих деценија озбиљно доведено у питање кроз метатеоријске и метаметодолошке студије, суочавањем са неизбежним утицајем истраживача на истраживану културу. Имајући на уму чињеницу да „*znanstvenici ne samo da analiziraju nego i konstruiraju lokalno promatrajući ga sa svojeg znanstvenog gledišta*“ (Tauschek 2013: 172), позиција истраживача додатно се усложњава у контексту примењене хуманистике, посебно са развојем платформи за очување елемената културног наслеђа на глобалном нивоу.

Активности Унеска у овом домену датирају још од 1954, а у односу на тематизовану релацију компетенција носилаца културног наслеђа и истраживача у домену дефинисања НКН, посебно су важна два сукцесивна инструмента: Препорука о очувању традиционалне културе и фолклора (Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, UNESCO 1989) и актуелна Конвенција о очувању НКН (UNESCO 2003). Како су детаљи ове транзиције већ шире разматрани и у стручној литератури у региону (Ceribašić 2017), овом приликом подсетићемо само на одређене аспекте. Наиме, искуство које је донела примена Препоруке о очувању традиционалне културе и фолклора, уз епистемолошке промене у хуманистици, као и политичке и персоналне промене у самом Унеску, водили су ка радикалној промени става о односу стручног ауторитета наспрам ауторитета „локалних и/или домородачких заједница“: у Препоруци су у првом плану биле истраживачке, архивске, музејске и сродне институције,⁵ дакле – стручњаци, да би се, преко поступног афирмисања ауторитета заједница, дошло до њихове практично примарне улоге, тј. обавезујуће одредбе о активnoj партиципацији у свим аспектима очувања наслеђа (Ceribašić 1997: 160–167). Иако је „заједница“, дакле, кључна за Конвенцију из 2003, чиме је промовисан принцип „одоздо навише“

5 Задатак стручњака према Препоруци је био да развијају националне регистре и стандардне типологије фолклорне грађе, да је уведу у школске програме, да потпомогну отварање радних места за стручњаке у медијима и телима управе, унапреде представљање фолклора на фестивалима, изложбама и скуповима, да заштите интересе казивача, сакупљача и архива, као и да продубе међународну сарадњу путем скупова, едукативних радионица и размене информација (више у: Ceribašić 2017).

(„bottom-up“), она је (намерно) остала недефинисана, а тумачењима је обухваћен распон од непосредних носилаца традиције до целокупне националне заједнице. Отвореност и флексибилност Конвенције везана је и за облик укључивања стручњака у процес заштите наслеђа, кроз начелни став да државе потписнице Конвенције преузимају на себе да именују једно или више „компетентних тела“ за очување нематеријалног културног наслеђа („competentebodies“, UNESCO 2003, члан 13. b). Досадашња пракса показује да су експерти ангажовани у готово свим етапама: од идентификације елемената, преко верификације предлога за упис на Националну листу НКН, до осмишљавања и имплементација мера заштите, с тим што се врста и обим укључености разликују по државама и регионима света (уп. например: Hameršak, Pleše 2013: 19–21; Ракочевић, Ранисављевић 2019; Мердар Тања, Пандуревић и Панић Кашански 2017). Експертско деловање везано је за процес „превођења“ културних пракси као традиције (културног хабитуса носилаца) у сферу наслеђа као институционализованог, социјалног и економског добра, што, између осталог, подразумева механизме селекције и вредновања, дакле, имплицитног присуства индивидуалних истраживачких искустава, ставова, афинитета. Овај вид ангажовања носи специфичну одговорност ако се има у виду да култура кроз институционализацију – превођење у наслеђе – постаје и важан ресурс којим се „upравља, који se konzervira, razvija i u koji se ulaže da bi se smanjio socijalni konflikt, podstakao ekonomski razvoj i zaštitio biodiverzitet“ (Coombe 2005: 36, према: Gavrilović, Đorđević 2016: 992).

2. Развијање компетенције стручњака на пољу заштите певања уз гусле

Свест о овим аспектима сопственог деловања, посебно о улози коју преузимају и утицају који остварују на саме носиоце традиције, односно на поимање традиције и савремену праксу која се доживљава као традиционална, ауторке су развијале постепено, најпре кроз сопствена самостална, концентрисана и континуирана бављења проблематиком певања уз гусле, из различитих дисциплинарних перспектива (фолклористике и етномузикологије), а потом и кроз умрежавање тих перспектива у заједничком раду на његовој заштити. С друге стране, услед тога што су у Србији у фази изградње капацитета у области очувања НКН као стручњаци

препознати и у едукацију о Конвенцији укључени првенствено они етнолошко-антрополошког профила (уп. Миленковић 2016: 10), стручњаци других хуманистичких профила, међу којима су и ауторке, „самоуко“ су усвајали концепт Конвенције, развијали научно-критички однос према њој и, сходно томе, самокритички се односили према својим компетенцијама у домену заштите НКН. Ипак, током реализације процедура инвентарисања елемената НКН, а потом и осмишљавања пројеката заштите, по укључивању у (кадровску) инфраструктуру заштите НКН, показало се да је кључна квалификација за успостављање стручног ауторитета искуство теренског истраживања, у нашем случају – истраживања певања уз гусле, односно непосредни контакти и развијени сараднички односи са носиоцима ове традиционалне уметничке праксе. Наиме, као посебно важан – обавезујући, али и веома деликатан – испоставио се основни постулат Конвенције да се штити „жива“, савремена културна пракса, са којим је у непосредној вези поменути „bottom-up“ принцип деловања Конвенције, односно неопходност значајнијег укључивања локалних заједница, носилаца наслеђа, у све фазе процедура заштите, већ од припреме номинације за упис на Националну листу НКН (реализован 2012; Етнографски музеј 2015), па и у сваком наредном кораку.

На основу укупних истраживачких искустава и почетних искустава на пољу заштите НКН, веома брзо смо освестиле потребу за организовањем дијалога између најважнијих актера у процесу заштите певања уз гусле: носилаца – гуслара, истраживача и ауторитета у домену културне политике, од државног до локалних нивоа. Осмишљен је и реализован пројекат *Певање уз гусле: прослеђивање наслеђа*.⁶ Реч је о циклусу трибина у различитим градовима у Србији, које су биле посвећене проблематици савременог певања уз гусле и скицирању практичних мера заштите. Једна од тема која је препозната као посебно деликатна из перспективе самих гуслара везана је за њихов однос према традицији, чији су део – у смислу перформативне естетике, појединачних стилистика и одговорности према заједничком наслеђу. То је био подстицај за нови истраживачки пројекат, назван *Лабораторија за заштиту певања уз гусле у Србији: колективна знања и индивидуалне естетике*,⁷ у чијем је фокусу било позиционирање традиције

6 Пројекат је реализован 2015. у сарадњи са Министарством културе и информисања РС, носилац је био Савез гуслара Србије (СГС), руководилац Слободан Драшкович, председник СГС-а, а консултанти сарадници – др Данка Лајић Михајловић и др Смиљана Ђорђевић Белић.

7 Пројекат је реализован 2017. у сарадњи са Министарством културе и информисања

у менталном простору њених носилаца: субјективна естетика, вредносни систем, индивидуални однос према статусу наслеђене традиције као колективног знања.

Одлука Министарства да се 2017. певање уз гусле номинује за упис на Унескову Листу као репрезентативни елемент српске културе донела је нови професионални изазов и налагала је интердисциплинарни приступ у припреми стручних сегмената номинације. Ова сарадња само је још јасније осветлила деликатност (вербалног) дискурса о „традицији певања уз гусле“, па и дефинисања певања уз гусле као елемента наслеђа у светлости Конвенције, а за потребе административно-бирокупатског кандидационог документа.

3. Певање уз гусле: традиција и (репрезентативно) наслеђе

Полазећи од принципа Конвенције да се њоме штите културне праксе, а не производи – артефакти, дакле извођење, а не епска песма, као кључни задатак, а испоставило се и проблем, појавило се дефинисање саме праксе и критеријума њене репрезентативности као наслеђа. Другим речима, било је тешко доћи до консензуса у вези са кластером критеријума који одређују „традиционални“ квалитет у савременом певању уз гусле.

Део проблема засигурно потиче од вишезначности, а у светлу вишедеценијских теоријских расправа и контроверзности појма *традиција*, при чему су и употреба и улога овог појма у Конвенцији и документима који су јој претходили били тачке око којих се развијао полемички дискурс. Наиме, појам *традиције* уграђен је у сам начин дефинисања нематеријалног културног наслеђа (преко концепата колективности, континуитета и (ре)креирања), будући да дефиниција из Конвенције у извесној мери чува заоставштину покушаја одређивања усмене традиције и фолклора из Препорука о очувању традицијске културе и фолклора из 1989, иако се у самој Конвенцији наслеђе дефинише знатно шире (Leimgruber 2013: 123–124). Стога је, са једне стране, Унесков концепт критикован као неосетљив (или, барем, недовољно осетљив) за резултате савремених истраживања и концепата културе који подразумевају динамичку природу, процесуалност, интерактивност (Leimgruber 2013; Tsitsishvili 2013: 211–212). Са друге стране, у „духу Конвенције“

РС, носилац је био Музиколошки институт САНУ, руководилац др Данка Лајић Михајловић, а стручни сарадник др Смиљана Ђорђевић Белић.

ипак се препознаје прихватање тренда деесенцијализације (Bortolotto 2013: 188–192). Упркос свему, показује се да је и у теоријским дискусијама и у практичној примени Конвенције баратање појмовима *традиција*, *фолклор*, *аутентичност* и сл., суштински неизбежно. С обзиром на сличне путеве развоја теоријске фолклористичке, етнолошке, па донекле и антрополошке мисли, за наше разматрање посебно су индикативне терминологије које функционишу у блиским научним срединама у региону. Тако, на пример, Наила Церибашић термине *наслеђе* (односно – *баштина*, како је у хрватским студијама наслеђа уобичајено⁸) и *традиција* посматра као синониме, истичући да се наслеђе суштински ослања на традицију и не може избећи њену комплексност (Серибашић 2013: 305). Ипак, ова теоретичарка напомиње да појам наслеђа има „додатну вредност“, будући да појам традиције не подразумева нужно процесе канонизације. Баратање различитом терминологијом ипак не доводи у питање чињеницу да је научна перспектива у односу на административну знатно осетљивија на „динамику и амбивалентне процесе живућих наслеђа“ (Лукић Крстановић, Радојичић 2015: 166).

Управо је певање уз гусле парадигматичан пример динамике „живућих наслеђа“, будући да је реч о пракси која у последњих стотинак година пролази кроз процесе брзе и интензивне трансформације. Озбиљне, и готово корените промене везане су како за ниво вербалног и музичког израза и репертоара, тако и за остале елементе праксе: перформативне ситуације, видове трансмисије и усвајања знања, коначно – и за начине обликовања односа према традицији као елементу колективне прошлости и традицији као живој пракси. Наиме, на праксу утичу и фактори изван усмене културе, за коју се певање уз гусле у прошлости примарно везивало: повратни утицај штампаних збирки народних песама (као вида кодификоване традиције, посебно од средине 19. века), појава ауторске епике, институционализација перформативног чина кроз сценско уприличавање, увођење у домен музичке индустрије.

Масовнија појава и прихватање ауторске епике (посебно од краја 19. и почетка 20. века), засноване на комбиновању традиционалних образаца и иновативних структурно-стилских средстава, увела је у домен вербалног израза низ сасвим нових елемената (римовани десетерац (ређе осмерац), хипертрофирани ауторски коментар, нове формулативне структуре, специфичан начин концептуализације јунака и противника и друго, в. Ђорђевић Белић 2016). Паралелно,

8 О термиолошким разграничењима опширно је дискутовано у: Gavrilović 2010.

региструје се озбиљна редукција (па и изостанак) неких од кључних елемената израза „класичне“ (неримоване) десетерачке епике, посебно нпр. епског понављања, чиме се остварује утисак „убрзавања“ радње и специфичне динамизације текста (Ђорђевић Белић 2017). Промене су захватиле и музичку димензију, иновиран је начин омузикаљивања епских текстова и перформативни стил генерално. Потенцирана је дикција, у складу са важношћу нумеричке информативности (нових) поетских садржаја, а речитативном карактеру „баланс“ је чинила изразита мелизматичност оквирних, нарочито почетних стихова мелопоетских целина. У истом циљу синхронизована је сегментација музичког и поетског тока (раније асинхрона – реч је о тзв. певању са преношењем, испевавањем последњег слога повезано са почетком наредног стиха), па су музичка засвођавања стиховних целина разградила монолитност традиционалног извођења и учинила га фрагментарним и подложним парцијалним презентацијама. Губи се првобитна магијска функција музичке компоненте гусларског перформанса, а пројављује музичка артифицијелност кроз екстремно дуге тонове/словоге и специфичну орнаментичку, посебно уводних екскламација.

Институционализација традиције, од првих званичних надметања гуслара (двадесетих година 20. века), преко формирања гусларских секција при културно-уметничким друштвима, масовног оснивања гусларских друштава (посебно од друге половине седамдесетих година 20. века), до успостављања (практично обнављања) гусларских фестивала такмичарског карактера, као (за гусларе, али и гусларску публику) изразито важне институције (Lajić Mihajlović 2016), означила је и измештање певања уз гусле као традиционалне извођачке уметности у сасвим нове контексте, битно различите од ситуација у којима је певање уз гусле подразумевало комуникацију унутар (релативно) мале и кохерентне групе. У том смислу, гуслари су се суочили и са потребом развијања перформативних стратегија које би им омогућиле адекватну комуникацију са широком, дисперзном публиком. Ове стратегије укључују нпр. избор одговарајућег одломка песме – текста који је релативно кохерентан, који је могуће извести у ограниченом времену које предвиђа сценски наступ (или је задато капацитетом носача звука); реч је, додатно, о избору текста који одговара сензибилитету гуслара, али и очекивањима и преференцијама публике. На захтеве за атрактивношћу одговара се и кроз музички израз, чији се традиционални квалитети мењају под утицајем популарне музике у правцу „јакo и брзо“; стил обликован економијом средстава, у

складу са (временском) величином форме/трајањем извођења епске песме, у сажетом представљању се и сам претвара у ирационално, нефункционално кондензовано експонирање способности извођача.

Увођење традиције у поменуте нове контексте донело је и појаву сасвим специфичних феномена: нпр. појаву гуслара „звезда“ и гусларских „хитова“. Специфичности у начинима презентације и рецепције традицијских садржаја постају још сложеније у доба интернет комуникације. Утицај свих поменутих фактора на обликовање представа о најшире схваћеној естетици певања уз гусле не може се пренебрегнути.

Носиоци традиције певања уз гусле (или шире – локална заједница носилаца/извођача и публике/поштовалаца) ставове о елементима праксе формирају, дакле, кроз садејство низа фактора: индивидуалних (кроз различите канале и на основу различитих модела формираних) естетских и аксиолошких судова, ставова и мишљења који функционишу у малим заједницама носилаца (нпр. у гусларским друштвима), захтева различитих перформативних окружења, комерцијалних императива, па и специфичности политичко-идеолошких контекста. У оваквим околностима, а посебно с обзиром на то да је реч о сразмерно бројној, гекултурно и социкултурно хетерогеној „локалној заједници“, релативно је очекивана и дисперзност ставова о ономе што је „традиционално“ и „репрезентативно“ (при чему ова два појма нису аналогна, али су, у светлу претходно размотрених теоријских промишљања у вези са односом Конвенције према квалитету „традиционалности“ у релативно блиској корелацији). У наставку излагања пажња ће бити усмерена на разматрање „традиционалности“ у вези са репертоаром, вербалном и музичком равни израза певања уз гусле као живе праксе.

4. Традиција певања уз гусле из перспективе носилаца

Корпус вербализованих ставова прикупљених кроз помињане истраживачке пројекте посвећене очувању певања уз гусле⁹ показује хетерогентост, па и контрадикторност у односу гуслара према елементима репертоара. Номинално се као „идеал

⁹ Документарни материјал обезбеђен овим пројектима налази се у архивима Музиколошког института САНУ, Института за књижевност и уметност, Савеза гуслара Србије и Министарства културе и информисања РС. Идентитети саговорника заштићени су у складу са принципима научне етике, па су стога реплике саговорника означене са С, а реплике истраживача са И.

традиционалности“ види „класична“ десетерачка епика – „старе/народне песме“ (под којом савремени носиоци традиције примарно подразумевају релативно ограничен корпус текстова из записа Вука Караџића, махом антологијске вредности), а неки од саговорника чак познавање овог репертоарског слоја издвајају као важан део „гусларског образовања“. Надаље, уз „старе“ песме, у „адекватан“, репрезентативан репертоар укључују се и ауторски текстови, најчешће према критеријуму респектабилности аутора (Петар II Петровић Његош, владика Николај Велимировић, али и Радован Бећировић Требјешки, Живојин Ђукановић Звицер и др.). Такође, као релативно флуидан критеријум види се и опстајање конкретног текста у традицији (песма пролази „пробу времена“). Иако се други жанрови (нпр. лирске песме) на вербалном нивоу не афирмишу као одредница традиционалног гусларског репертоара, у пракси се и приватни и јавни „гусларски догађаји“ веома често завршавају управо здруженим певањем оваквих песама уз гусле.

Међутим, и „класичну“ десетерачку епику гуслари критички разматрају као критеријум репрезентативности.¹⁰ Вишегласје индивидуалних наратива на ову тему артикулише неколико стабилних идеолошких језгара:

1) „Класична“ епика завређује поштовање као поезија, па и кроз извођење других/појединих гуслара, али не одговара личном извођачком афинитету/сензибилитету гуслара – саговорника:

С: Па, искрено, више вреднујем неримоване, мислим да имају посебну тежину, то је посебно време и све то, али ја више преферирам римовани, тако да више песама и знам, а иначе, искрено, можда сам и једна супротност, али тако је...

2) Традиционална неримована епика је „тежа“ за извођење:

И: А кажите ми колико певате и неке новије песме?

С: [...] Ја лично волим много више да пјевам те епске старе пјесме, али њих је много тешко пјевати. А лакше вам је пјевати те пјесме које је неко писао, има заиста сјајних тих писаца епских пјесама, зато што лакше вам је пјевати нешто што се римује, нешто што иде, што је некако повезано. Пјесме које су писали ти људи, то су

¹⁰ О односу према претходно поменутиим репертоарским слојевима дискутовано је у Ђорђевић Белић 2016: 195–200.

све римоване пјесме, тако се зову. И онда мени и свима је много лакше да пјевате ту неку римовану пјесму коју можете лакше и да уклопите, и да радите са њом, да је обликујете како ви желите, а са друге стране те неримоване пјесме оне су мало теже за пјевати јер нема ту доста те риме, па... Једноставно, таква је пјесма, другачија је. Ова је много лакша за одрадити и за створити слику и све. Међутим, ја једнако волим, у ствари више волим епске, а учим и доста пјесама које су неки људи написали.

И: Шта значи да вам рима помаже да лакше обликујете песму?

С: Па ја сам о томе мало размишљао. На пример, ја сам пјевао једном пјесму, овај, овде у Београду на фестивалу, и некако, мени барем, не могу ја сад то вама да кажем то је то, зато и зато, него ја сам то у глави лакше, и могу и да је мало раслојим, и да је ово, једноставно, могао сам да се играм са њом како ја хоћу. А с овом епском пјесмом не могу да се играм ја како ја хоћу, него како она хоће, и онда ту је та разлика отприлике бар по неком мом схватању.

3) „Класична“ епика не погодује експонирању извођачких квалитета, које саговорници препознају као кључне за вредновање на такмичарским манифестацијама, које су важне за хијерархизовање у оквиру заједнице носилаца традиције:

С: Ми на фестивалу морамо у педесет стихова да покажемо сав свој неки измишљени превелики раскош, ако га имамо и ако га немамо, и да будемо упечатљиви и толико ефектни да то остави утисак на публику и да то остави утисак на жири. Сасвим је други утисак кад се узме и кад се гусле једна песма читава, као што је изворна варијанта у кући, на сијелу, не знам ни ја, на слави и тако даље, а друга је потпуно прича на гусларској вечери, и сасвим трећа прича на том неком такмичарском фестивалу где ја морам о јаду да се забавим да би био први. И најчешће не будем. [...] Али је приморан јер је то дугогодишња пракса да се од гуслара тражи не знам шта, висок тон, брз темпо, ефектни стихови, небитно много сад какав је квалитет текста и то...

4) Текстови „класичне“ десетерачке епике захтевају другачији тип омузикаљивања у односу на стил и естетику коју преферира млађа генерација гуслара и њихових слушалаца:

И: Да ли млађи више воле да певају оне традиционалне песме или римоване?

С: [...] Ја сматрам да ову иновацију коју су унели у гуслање, то јес такозвано турбо-фолк певање, али певање са динамиком, које је дошло са Ђоком и Миљаном, да је и то један део традиције.

Значи, не можемо да се вежемо, певао Перун овако, певао онај Танасије Вућић, певао Бошко лагано, уметнички, давао је акценат на томе. Ђоко и Миљан дају на овоме. Ево и у овом вихору рата то се тражило, снага, брзина и такозвано јунаштво. [...] Али опет има једна група људи који воле да слушају Бошка и то умјетничко пјевање где се више даје акценат на томе и по мени то су [...] то су мало старији људи. Али те млађе генерације више воле брзо пјевање попут Ђока и Миљана и сад ту можемо да повучемо ту неку паралелу.¹¹

Са друге стране, када је разговор усмераван ка музичкој компоненти, односно перформативним критеријумима традиционалности и репрезентативности, суочавали смо се, пре свега, са ограничењима способности вербализовања звучних доживљаја и квалитета. Тако су ставови ове врсте махом изражавани позивањем на стилове конкретних гуслара. У вези са тим важно је имати у виду да, за разлику од писаних/штампаних „кодификованих“ референци за „старо“ у погледу репертоара / поетског текста (већ из прве половине 19. века), референце за „музичку старину“ датирају тек с почетка 20. века – реч је о најстаријим ширим круговима доступним симцима гуслара Петра Перуновића Перуна из двадесетих година 20. века. Одређивање референци за „традиционално гуслање“ додатно се компликује чињеницом да је управо Перуновић гуслар општепознат као „реформатор“ стила певања уз гусле, те се за „старо-као-узорно“ често узима Душан Добричанин, за генерацију млађи гуслар од Перуна, чије је извођачки стил обликован као нека врста реакције на „нови талас“, односно – „неотрадиционализам“. Интересантно је да се као узоран помиње и један од најпознатијих савремених гуслара, Бошко Вујачић, који се повезује и са традиционалним стилем и са пожељним правцем иновирања:

С: Шта је Бошко урадио? Бошко је увео мирно певање, казивање драмско, осећајно казивање са граматичком, тачно граматички казивање, са пратњом прстију где свака ријеч има пратњу шта је он изговорио. И онда су и они људи који не знају много о гуслама ушли у то да слушају гусле. Значи гусле су њима тад постале присне и блиске зато што су сваку ријеч разумели. Зато је Бошко Бошко, зато Бошко траје, почели људи да иду за њим.

¹¹ Петар Перуновић Перун (1880–1952) и Танасије Вућић (1883–1937) међу најпознатијим су гусларима своје генерације, док су Бошко Вујачић (1947–), Ђорђевић (Ђоко) Копривица (1967–) и Миломир (Миљан) Миљанић (1963–) популарни савремени гуслари.

У покушају да се превазиђе термилошка баријера у (вербалном) комуницирању са гусларима о музици коришћени су и звучни примери старијих стилова, карактеристичних начина обликовања, попут поменуте асинхроне сегментације поетског и музичког тока. Веома је индикативно да су реакције одреда биле негативне, до мере да је негирана могућност примене оваквог принципа обликовања у извођењу целовите песме. Сходно томе, може се закључити (како је напред већ поменуто) да је саопштавање вербалног садржаја потпуно потиснуло магијску функцију са којом се поменути обликотворни принцип доводи у везу.

Надаље, код ставова гуслара о естетским квалитетима извођења такође се уочава хетерогеност, посебно на нивоу односа према референтним квалитетима вокалне и инструменталне технике. Индикативно је да се као кључна издвајају очекивања жирија на такмичењима а, сходно искуству, то се објашњава нпр. на следећи начин:

С: Пази, на фестивалу мора да се пева витешки, ја сам поборник тога.

И: Шта значи то витешки?

С: Па витешки, једноставно, јако, оштро, разумно. Ја немогу, ја сад морам да вам демонстрирам. Ја кад видим гуслара да он узме гусле и кад седне овако, да извинете, ево, рашири ноге и седи, држи гусле овако. [показује шта не воли да види] Прво он не може овако да држи гусле, прво мора да буде лепо обучен, утегнут, ношња спрема њега, да дочара песму на најбољи могући начин. Јер видите, ево од колко ја се такмичим, можда у задњих, кад се појави Вељко Ђурановић, човек који, поред Славка Алексића и, и можда још једног гуслара, може да отпјева Горски вијенац, овај... До тада, док се он није појавио увек је било ко је јачи и ко више притегне гусле, и ко је грлатији, тај је међу прва три. Никад се није оцењивало мелодичност, тихост, прогуславање.

Ставови о критеријумима за дефинисање традиционалног певања уз гусле иду и до радикалног поједностављивања – свођења на садејство елементарних акустичких извора:

С: ...оно што је по мени традиционално би било, значи по мени, оно што ја доживљавам да не прелази границу традиционалног је све док ја имам гусле у руци, и док користим гусле и глас. Начин на који ја то користим, то је моја ствар, то је моје биће. Али кад се појави хармоника, кад се појави, не знам, бас гитара, бубањ, то је већ нешто друго, и то већ није, слажем се. [...] док је моје биће ту и док су гусле ту, то је ипак дрво, и то је ипак душа, не знам шта може да буде толико нетрадиционално. Ја тако осећам. Ја знам да то можда није тако, али то је мој доживљај.

5. Завршна разматрања

Сложимо ли се са ставом да је „производња наслеђа“ – „proces angažovanja, čin komunikacije i čin donošenja značenja u sadašnjosti i za nju“ (Smith 2006: 1), укључујући и артикулацију односа моћи (Kuutma 2013: 2), неминовно се као централни испостављају проблеми везани за природу, домене компетенције, интересне сфере и одговорности ауторитета који поменута значења и релације продукују. Конкретно речено: како се у овом процесу позиционирају локална заједница, експерти из редова стручњака у хуманистици, експерти ангажовани на административном нивоу имплементације Конвенције; које су њихове области, обими и границе деловања; на који се начин успоставља дијалог између различитих актера и којим ће се стратегијама, доћи до консензуса у вези са критеријумима који одређену културну праксу (која се преводи у наслеђе) суштински одређују – и да ли је такав консензус уопште могуће постићи? Промишљајући у овом правцу, те истакавши, међу осталим, и проблем (не)могућности заштите од политичких утицаја, Твртко Зебец поставља и крајње интригантано, али експертима са искуством у домену заштите наслеђа вероватно познато и блиско, питање: „Što učiniti kada se procjena stručnjaka ne podudara s procjenom živućih nositelja kulture?“ (Zebec 2009: 45)

У критикама „bottom-up“ принципа Конвенције истиче се, између осталог, да се инсистирањем на примату локалних заједница донекле маргинализује учешће експерата из хуманистичких дисциплина, чија би улога, по природи ствари, била и рефлексивна. У сасвим заоштреној спекулацији Валтер Лајмгрубер (Walter Leimgruber) одлази чак и до тврдње да је на делу „i negativan, a ponekad gotovo i agresivan stav prema znanstvenim mišljenjima“, будући да, како сматра, „UNESCO-ova konvencija jasno podupire percepciju nematerijalne kulture kao načina promicanja stabilnog i inkluzivnog identiteta“, те у том контексту промишљања о отворености културе, процесуалности и интеркултуралности могу представљати „nerazumne zahtjeve“ (Leimgruber 2013: 137).

Искуства ауторки у сарадњи са локалном (гусларском) заједницом у ангажовању на заштити певања уз гусле као НКН, донекле су специфична. Наиме, наведени ставови гуслара везани за „иновације“ у савременој гусларској пракси указују на чињеницу да носиоци традиције суштински јесу склони прихватању промена, тј. да поседују (макар имплицитно) свест о динамици културе, премда се на номиналном нивоу, како је показано, ипак тежи „традиционалном“ чија се „аутентичност“ базира на концептима „старог“, „народног“, „из

далеке прошлости наслеђеног“. Ипак, у описаним околностима брзе трансформације традиције, плурализма стилова вербалног, музичког и уопште перформативног израза, те у контексту спектра различитих, специфичних, неретко деликатних, естрадних, комерцијалних, па и политичко-идеолошких захтевности, релативно је очекивана и извесна „дезорјентисаност“ гуслара код репертоарских избора, стилистике извођења и естетике у целини када се говори о „традиционалном“ певању уз гусле. Управо од (знатног дела) гусларске заједнице нама су, као истраживачима – експертима ангажованим у процесу заштите певања уз гусле, упућени апели за помоћ, позиви да се ауторитативније укључимо у дефинисање „традиције“ и „репрезентативног наслеђа“. Заводљивост конотирајућег признања једноставно се рационализује свешћу о неприхватљивости такве позиције за научника. Ипак, конкретан пример свакако илуструје реалност у којој су експерти не само медијатори, „преводачки сервис“ између дискурса конкретне културне праксе (овде: поетско-музичког) и (вербалног) дискурса њених носилаца, с једне стране, и културно-политичког дискурса, са друге, већ и потребан/пожељан саговорник – саветник у свим изборима и ослонац у свим изазовима који се постављају пред гусларе као музички необразоване, аматерске певаче – свираче. Другим речима, отвара се питање да ли је етички прихватљиво да научник у оквиру реституције за подршку у истраживањима (о којој се већ говори као обавези у савременој хуманистици), буде (активнија) подршка истраживаној заједници у сналажењу пред дилемама које политичка инструментализација и тржишна комодификација НКН доносе у виду понуда културних индустрија, медијских (зло)употреба и њима посредованих идеолошко-политичких манипулација.

Поред тога, у односу на поменуто разноврсност ангажовања стручњака у процесу заштите наслеђа, неопходно је скренути пажњу да се у пракси значајним испоставио и однос утицаја стручњака на различитим позицијама. Наиме, док су стручњаци који непосредно сарађују са носиоцима пракси изложени притиску (реалних и нереалних) очекивања „локалних заједница“, кључни утицај на спровођење пројеката заштите имају стручњаци у државним институцијама у мрежи НКН – у Србији од Центра за нематеријално културно наслеђе до Министарства културе и информисања.

Слично, многоструко и хетерогеност гласова носилаца традиције, намеће и питање односа моћи у самој гусларској заједници. Ове релације отварају нови низ проблема у вези са компетенцијама везаним и за саму праксу, а нарочито за рефлексију о њој, за познавање административних процедура и адекватно сналажење у том окружењу,

личним и малим групним интересима и интерним политикама заједнице. О нехомогености локалних заједница већ је дискутовано као о проблему, имајући у виду перманентност процеса преговарања памћења и идентитета (Kuutma 2013: 6–7).

Упис *певања уз гусле* на Репрезентативну листу НКН човечанства (2018) додатно је обавезујући у смислу даљег осмишљавању и реализовања стратегија заштите, па је и питање саодношења наслеђеног и иновативног, старог и новог, те ауторитета који тенденције праксе каналишу и артикулишу, сасвим актуелно. У савременом контексту традицију певања уз гусле обележава драстично ширење распона израза који се „(само)легитимишу“ као „традиционални“, а да нису „легитимисани“ од (већине) гусларске заједнице. Ово је и тачка пресека (само)критика производа музичке индустрије и медијске културе, па и самих фестивала гуслара, као кључног вида институционалног легитимисања и позиционирања гуслара као (пре)носилаца традиције. Искуства имплементације Конвенције упозоравају да су „мјере којима је циљ чувати, заштити, очувати и одржавати поједине културне праксе на граници (...) између покушаја замрзавања неке праксе и узимања у обзир процесуалне нарави културе“ (Kirshenblatt-Gimblett 2013: 87). Страх од конзервације, међутим, прати и размишљање о за сада сасвим хипотетички пројектованој екстремној ситуацији у којој су сви елементи традиционалног израза промењени до мере непрепознатљивости. Кроз вишегодишња искуства у примени Конвенције у више се наврата показала немогућност потпуног поштовања „bottom-up“ принципа у пракси (уп. нпр. Arantes 2013). Искуство разматрано овом приликом потврђује чињеницу да је заштита сваког елемента специфичан изазов, између осталог и у смислу налажења адекватног начина и мере сарадње између локалне заједнице и експерата.

Цитирана литература

Ђорђевић Белић, Смиљана. *Постфолклорна епска хроника. Жанр на граници и границе жанра*. Београд: Институт за књижевност и уметност, Чигоја штампа, 2016.

Ђорђевић Белић, Смиљана. „Писана је ријеч жива ријеч која остаје: једна постфолклорна реинтерпретација песме о Бају Пивљанину и Бегу Љубовићу.“ *Лицеум*, 23/18 (2017): 59–69.

Жикић, Бојан (ур.). *Културни идентитети као нематеријално наслеђе*. Београд: Српски генеалогски центар, 2011.

- Лајић Михајловић, Данка. „Певање епских песма уз гусле са асинхроним сегментацијом музичког и поетског тока.“ *Промислања традиције. Фолклорна и литерарна истраживања*. Посебно издање. Књ. XXXVII. Бошко Сувајџић и Бранко Златковић (ур.). Београд: Институт за књижевност и уметност 2014: 391–406.
- Лајић Михајловић, Данка и Смиљана Ђорђевић Белић. „Певање уз гусле и музичка индустрија: гусларска извођења на првим грамофонским плочама (1908–1931/2)“. *Музикологија*, 20 (2016): 199–222.
- Лукић Крстановић, Мирослава и Драгана Радојичић. „Нематеријално културно наслеђе у Србији: праксе, знања и иницијативе.“ *Гласник Етнографског музеја*, 79 (2015): 165–178.
- Лукић Крстановић, Мирослава и Зорица Дивац. „Програмирање нематеријалног културног наслеђа града. Парадигме и перцепције.“ *Гласник Етнографског института САНУ, LX/2* (2012): 9–23.
- Нематеријално културно наслеђе Србије. Intangible Cultural Heritage of Serbia* 1. Београд: Министарство културе, информисања и информационог друштва: Центар за заштиту нематеријалног наслеђа при Етнографском музеју у Београду, 2011.
- Ракочевић, Селена и Здравко Ранисављевић. „Стручњаци као медијатори између Државе и носилаца пракси нематеријалног културног наслеђа: номинацијски досије ’Коло, традиционална народна игра’“. *Фолклористика*, 4/2 (2019) (у штампи).
- Arantes, Antonio. „Beyond Tradition: Cultural Mediation in the Safeguarding of ICH.“ *Anthropological Perspectives on Intangible Cultural Heritage*. Lourdes, Arizpe and Cristina Amescua (Eds.). Springer International Publishing, 2013: 39–55.
- Bortolotto, Chiara. „Golema cola cola u Gravini: nematerijalna kulturna baština, kulturno dobro i teritorij između UNESCO-ova diskursa i lokalne baštinske prakse.“ *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 179–201.
- Ceribašić, Naila. „Novi val promicanja nacionalne baštine: UNESCO-ova Konvencija o očuvanju nematerijalne kulturne baštine i njezina implementacija.“ *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 295–311.
- Ceribašić, Naila. „O participacijskom mehanizmu, ulozi zajednica i stručnjaka u programu nematerijalne kulturne baštine: Prilog analizi stranputica humanistike.“ *Stranputice humanistike*. Petar Bagarić, Ozren Biti i Tea Škokić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2017: 153–185.

- Coombe, Rosemary J. „Legal Claims to Culture in and Against the Market: Neoliberalism and the Global Proliferation of Meaningful Difference.” *Law, Culture and the Humanities*, 1 (2005): 35–52.
- Gavrilović, Ljiljana. „Nomen est omen: baština ili nasleđe (ne samo) terminološka dilema.” *Етноантрополошки проблеми*, 5/2 (2010): 41–53.
- Gavrilović, Ljiljana i Ivan Đorđević. „Sjenički sir kao nematerijalno kulturno nasleđe. Antropološki pristup problemu.” *Етноантрополошки проблеми*, 2/4 (2016): 989–1004.
- Hameršak, Marijana i Iva Pleše. „Uvod u proizvodnju baštine.” *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 7–28.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. „Intangible Heritage as Metacultural Production.” *Museum International*, 56/1–2 (2004): 52–65.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. „Svjetska baština i kulturna ekonomija.” *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 65–117.
- Kuutma, Kristin. „Concepts and Contingencies in Heritage Politics.” *Anthropological Perspectives on Intangible Cultural Heritage*. Lourdes Arizpe & Cristina Amescua (Eds.). Springer International Publishing, 2013: 1–15.
- Lajić Mihajlović, Danka. „Saviours or traitors? The ambivalent position of ethnomusicologists in implementing UNESCO Convention for the Safeguarding of ICH in Serbia”. *SIEF2015 12th Congress Utopias, Realities, Heritages: Ethnographies for the 21st Century*. Zagreb, 2015: 92 – 92.
- Lajić Mihajlović, Danka. „The institutionalisation of guslars practice and the tradition of singing epic songs with the gusle in Yugoslav and post-Yugoslav contexts“ / „Institucionalizacija guslarske prakse i tradicija epskog pevanja uz gusle: jugoslovenski i postjugoslovenski kontekst.“ *Muzika u društvu / Music in Society*. Fatima Hadžić (ur.). Sarajevo: Muzikološko društvo FBiH, Muzička akademija u Sarajevu, 2016: 375–410 / 391–428.
- Leimgruber, Walter. „Švicarska i UNESCO-ova Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine“.” *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 121–156.
- Smith, Laurajane. *The Uses of Heritage*. London and New York: Routledge, 2006.
- Tauschek, Markus. „Kulturno dobro kao strategija: karneval u Bincheu, stvaranje kulturne baštine i kulturnog dobra.” *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana-Marija Vukušić (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 157–177.

Tsitsishvili, Nino. „Nacionalne ideologije u eri globalnih fuzija: gruzijsko polifono pjevanje kao UNESCO-ovo remek-djelo nematerijalne baštine.“ *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*. Marijana Hameršak, Iva Pleše i Ana- Vukušić, Marija (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2013: 203–232.

Zebeć, Tvrtko. „Etika u etnologiji / kulturnoj antropologiji“. *Etnološka tribina*, 32/39 (2009): 15–53.

Извори

Етнографски музеј 2012. <<http://www.nkns.rs/sites/default/files/documents/konvencija.pdf>> 2. 4. 2019.

Етнографски музеј 2015. <<http://nkns.rs/cyr/lista-elemenata-nematerijalnog-kulturnog-nasledja-republike-srbije-1>> 2. 4. 2019.

UNESCO 2003. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <<https://ich.unesco.org/en/convention>> 12. 4. 2019.

UNESCO 2019. What is Intangible Cultural Heritage? <<https://ich.unesco.org/doc/src/01851-EN.pdf>> 12. 4. 2019.

Danka Lajić Mihajlović i Smiljana Đorđević Belić

DEFINING “TRADITIONAL” IN (TRADITIONAL) SINGING TO THE ACCOMPANIMENT OF THE GUSLE AS THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: THE COMPETENCE OF COMMUNITIES AND GROUPS OF CULTURAL HERITAGE BEARERS AND/OR EXPERTS?

Summary

In the paper the ethical as well as theoretical and methodological problems of positioning researchers in contemporary applied humanities were discussed, with a special emphasis on the engagement in the field of safeguarding of the intangible cultural heritage (ICH) in the context of global cultural policies. These policies are essentially marked by the activities of the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO), whose current instrument is the 2003 Convention for the Safeguarding of the ICH, ratified by Serbia in 2010. Based

on the experience gained from engaging in the safeguarding of singing to the accompaniment of the gusle as an element of the ICH of Serbia, the authors discuss the question of the relation between the competences of the cultural heritage bearers (in a wider sense – the “local community” of the performers and the audience / adherents) and the researchers / experts in the domain of (verbal) definition of the ICH.

Hereafter, presented and analyzed are the results of the research conducted by the authors through projects designed and directed precisely towards identifying and solving the problems from the domain of practical heritage safeguarding (Singing to the accompaniment of the gusle: The forwarding of heritage (2015) and Laboratory for the safeguarding of Singing to the accompaniment of the gusle in Serbia: collective knowledge and individual aesthetics (2017)), whereby the question of determining “traditionality” as one of the parameters of “representativity” is highlighted. It is shown that the attitudes of the local community on defining the mentioned quality of practice are heterogeneous. This is conditioned by the fact that the “negotiation of the traditional” essentially determines the current state of singing to accompaniment of the gusle as a cultural expression, which, in the last hundred years, went through the processes of accelerated transformation (in the repertoire, verbal and musical expression, as well as performative aesthetics as a whole).

While contextualizing the results of the research by comparing the experience of colleagues from the region (and world) engaged in the field of applied humanities, the authors underline the necessity of researchers` balancing between the demands of their disciplines (that imply sensitivity to changes and the multiplicity of voices among the actors in tradition) and the positions of the participants in the process of constituting elements of cultural heritage (in which it is impossible to completely escape the mechanisms of construction, selectivity, and certain conservatism). In addition to considering issues related to the domain of competencies, scope and boundaries of the activities of different actors in the system of the safeguarding of the ICH (from the local community, through experts of different profiles, to the representatives of the state cultural policy), the authors were also pondering the ethical acceptability of the researchers` position that would imply (more active) support to the researched community in addressing the dilemmas brought by political instrumentalisation and market commodification of the ICH, and in the context of the need to respect the „bottom-up“ principle of the Convention`s work.

Keywords: singing to the accompaniment of the gusle, epic, intangible cultural heritage, tradition, scientific ethics, UNESCO Convention (2003), „bottom-up“ principle.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ.....	5
-----------------	---

Тихомир Ђорђевић као истраживач фолклора

Биљана Сикимић, МАЛЕ ФОЛКЛОРНЕ ФОРМЕ У РОМСКОМ КОРПУСУ ТИХОМИРА ЂОРЂЕВИЋА.....	9
--	---

Данијела Петковић, ТИХОМИР ЂОРЂЕВИЋ У ПРИЛОЗИМА ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР.....	33
---	----

Ратне теме у фолклору

Бранко Златковић, ОТМИЦЕ ДЕВОЈАКА КАО ПОВОДИ СРПСКИМ УСТАНЦИМА ПРОТИВ ТУРАКА.....	49
---	----

Дејан Илић, РАТНИЧКА ТАКТИКА У ХРИШЋАНСКОЈ И МУСЛИМАНСКОЈ ЕПИЦИ О ХАЈДУЦИМА И УСКОЦИМА.....	65
---	----

Александра Попин, „РЈЕСМЕ О ЖЕНАМА“ МАРЕ ЗАРИЋЕВЕ – ПРИМЕР „ПОЗАДИНСКЕ“ ЕПИКЕ.....	85
--	----

Јеленка Пандуревић и Саша Кнежевић, ИСТРУЛИ МИ ДУЊА У ФИОЦИ. УСМЕНОПОЕТСКО НАСЉЕЂЕ И КАРИКА КОЈА НЕДОСТАЈЕ.....	97
---	----

Славица Гароња Радованац, ПАРТИЗАНСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ ИЗ СЛАВОНИЈЕ – ИСКУСТВО ТЕРЕНСКОГ ИСТРАЖИВАЊА ОСАМДЕСЕТИХ ГОДИНА 20. ВЕКА.....	121
--	-----

Драгана Вукићевић, ЈЕДНА МОГУЋА ПАРАЛЕЛА – НЕВЕРНА ТИЈАНА ЂУРЕ ЈАКШИЋА И КОСОВКА ДЈЕВОЈКА.....	145
--	-----

Александра Матић, „ИЗЈЕДЕН ОВЧАР“ – МИТСКА МАТРИЦА РОМАНА ДАН ШЕСТИ РАСТКА ПЕТРОВИЋА.....	161
---	-----

Фолклор данас

Варвара Евгеньевна Добровольская, СОВРЕМЕННАЯ ФОЛКЛОРНАЯ СКАЗКА В РОССИИ: МЕЖДУ ТРАДИЦИЕЙ И ИНДИВИДУАЛЬНЫМ ТВОРЧЕСТВОМ (СЛУЧАЙ ЕФИМИИ ГРИГОРЬЕВНЫ ПАДКИНОЙ)...177

Вихра Баева, ПРАВОСЛАВИЕ И МЕСТНИ КУЛТОВЕ: СВЕТИ МЕСТА, РЕЛИКВИ И РИТУАЛИ В БЪЛГАРСКАТА СТОЛИЦА.....191

Данка Лајић Михајловић и Смиљана Ђурђевић Белић, ДЕФИНИСАЊЕ „ТРАДИЦИОНАЛНОГ“ У (ТРАДИЦИОНАЛНОМ) ПЕВАЊУ УЗ ГУСЛЕ КАО НЕМАТЕРИЈАЛНОМ КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ: КОМПЕТЕНЦИЈА НОСИЛАЦА НАСЛЕЂА И/ИЛИ СТРУЧЊАКА?.....225

Маја Радивојевић, ДИЈАХРОНИЈСКА ПЕРСПЕКТИВА (ДИС) КОНТИНУИТЕТА ВОКАЛНОГ И ВОКАЛНО-ИНСТРУМЕНТАЛНОГ ИЗРАЖАВАЊА ВЛАХА У ОКОЛИНИ ПЕТРОВЦА НА МЛАВИ.....247

Веселка Тончева, ПЕСЕНТА „АЙДЕ ЯНО“ – ТРАДИЦИОННИ И СЪВРЕМЕННИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ.....267

Сава Ђурђевић, РЕЦЕПЦИЈА *РЈЕЧНИКА* И ВУКОВ ОДНОС ПРЕМА СМЕХОВНОЈ КУЛТУРИ.....283

Са терена

Милан Лукић, УСМЕНО СТВАРАЊЕ, ЈУЧЕ – НАПОМЕНЕ И УТИСЦИ СА ТЕРЕНА, УЗ ПРИМЕРЕ.....297

Соња Стојановић, О НАРОДНИМ ВЕРОВАЊИМА КОЈА ДОНОСЕ СРЕЂУ – НЕКАД И САД, ТАМО И ОВДЕ.....319

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

398(497.11)"19/20"(082)
821.163.41.09:398(082)

САВРЕМЕНА српска фолклористика VI : зборник радова / уредници Данијела Петковић, Бошко Сувајџић. - Београд : Удружење фолклориста Србије : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" ; Лозница : Центар за културу, "Вук Караџић", 2019 (Лозница : Новитет). - 332 стр. : илустр. ; 24 cm

"... Међународна научна конференција Савремена српска фолклористика VI одржана је у Тршићу од 2. до 4. новембра 2018." --> Уводна реч. - Радови на срп., рус. и буг. језику. - Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на енгл., рус. и срп. језику.

ISBN 978-86-7301-130-1

а) Фолклористика -- Србија -- 20в-21в -- Зборници б) Српска народна књижевност
-- Зборници

COBISS.SR-ID 279190284